

Publicēts: Latvijas Vēstnesis > 11.11.1997 293/294 (1008/1009) > Informācija

Dr.habil.agr. Kazimirs Špoģis, LLU profesors:

"Lauksaimniecības attīstības iespējas un pamatnosacījumi"

Pēc zemkopības ministra Andra Rāviņa kunga un kolēģes LLU profesores Baibas Rivžas kundzes referātiem, kuri analizēja Latvijas lauku dzīvi plašā procesa un problēmu spektrā, es gribu runāt tikai par vienu lauku dzīves sfēru - par lauksaimniecību, par tās potenciālajām iespējām un par šo objektīvo iespēju izmantošanas pamatnosacījumiem.

Tādu tēmu savai runāšanai es izvēlējos šādu apsvērumu vai apstākļu dēļ.

Es nepieļauju, ka mūsu ražotspējīgos lauksaimniekus vajadzētu orientēt tikai uz valsts pašapgādi ar pārtiku, respektīvi, tikai uz savu tirgu, jo tā ir orientācija uz pašizolāciju vai pat uz autarhiju un uz ilgstošu stagnāciju.

Mūsu zeme kā galvenais lauksaimnieciskās ražošanas līdzeklis, kā arī mūsu daba un mūsu cilvēki var saražot vismaz divreiz trīsreiz vairāk produktu, nekā spēj paņemt vietējais tirgus un spēj izlietot LR iedzīvotāji.

Lauksaimniecība ir tāda nozaru kopa, kurā jāprot skatīties un redzēt daudz tālāk un plašāk par šodien, par gadu, par savu saimniecību, jo te mainīšanās un pagriezieni ir lēni, ilgstoši un dārgi.

Līdzsvaram nepieciešamas ne tikai būdu analīzes, ne tikai centieni pārliecināt visus, cik mums ir slikti un grūti, cik maz mums dod naudas, bet nepieciešams runāt arī par lauksaimnieku pašu iespējām un no tām izrietošiem pasākumiem.

Tādu apsvērumu dēļ es izvēlējos šādu pavisam nepopulāru variantu manai runāšanai atvēlētajām minūtēm.

Un tadā - dziļākā un plašākā - skatījumā mūsu lauksaimniecības objektīvās potenciālās iespējas komplektējas no daudziem faktoriem: no agrāro un bioloģijas zinātņu līmeņa, no intelektuālā potenciāla, no augšņu, vides, bioklimatiskiem, tehnoloģiskiem, tehniskiem, ekonomiskiem un citiem faktoriem.

Šāda faktoru analīze ļauj noskaidrot tos limitējošos faktorus jeb "šaurās vietas", kuru atvēršanai vai paplašināšanai ir nepieciešams vai lietderīgs arī valsts tiešā atbalsta pielietojums - lauksaimniecības produktu patērētāju un uzņēmēju samaksāto nodokļu izmantošana lauksaimnieku atbalstam.

Pēc tam, pēc potenciālo iespēju un šauro limitējošo vietu noskaidrošanas gribu nosaukt pamatnosacījumus mūsu potenciālo iespēju izmantošanai.

Ārkārtīgi ierobežotā laika limita robežās diemžēl varēšu tikai telegrāfiskā formā nosaukt un raksturot katra faktora potenciālu.

Lauksaimnieku rīcībā esošo kultūraugu un mājdzīvnieku šķirņu ražības potenciāls.

Eiropas selekcijas centros radīto šķirņu ražības potenciāls jau tālu pārsniedz 100 c/ha graudu robežu, kā arī 10 000kg gada izslaukuma robežu.

Šādu šķirņu pārbaude Latvijas apstākļos apstiprina iespējas iegūt 80-100 c/ha kviešu, 70-80 c/ha citu labību, 600-700 c/ha kartupeļu.

FAR potenciāls arī Latvijas saules ne pārāk devīgajos apstākļos tomēr ievērojami pārsniedz pat jaunāko šķirņu potenciālu un nebūt nav limitējošs faktors ļoti plašam audzējamo kultūraugu spektram.

Bioklimatiskais potenciāls, kas veidojas no aktīvo temperatūru summas, nokrišņu daudzuma un to izvietojuma sezonā, kā arī citiem dabas resursiem mums ir ļoti labvēlīgs relatīvi stabili lauksaimniecībai, ja audzējam piemērotus kultūraugus.

Agrotehnoloģiskās zinātnes līmenis Latvijā.

Agronomiskās zinātnes uzkrātais potenciāls ļauj reāli izmantot visu bioloģisko, organisko, augšņu, vides un citu faktoru potenciālu, kā arī pērkamos resursus (mēsļus, pesticīdus u.c.), ja tikai lauksaimniekam pašam ir pietiekamas profesionālās zināšanas un tehniskās iespējas.

Augšņu un vides potenciālās iespējas.

Šā faktora potenciālu labi raksturo iegūstamās ražas atsevišķās saimniecībās, atsevišķos tīrumos, šķirņu salīdzināšanas un izmēģinājumu stacijās, kādas ir visos raksturīgākajos augšņu un dabas apstākļu rajonos, ja tur audzē piemērotu kultūru un šķirni. Un šīs ražas daudzkārt pārsniedz to līmeni, kāds ir vairumā saimniecību.

Lauksaimnieku intelektuālais potenciāls un viņu profesionālā sagatavotība.

Tas ir viens no svarīgākajiem cēloņiem, kāpēc zemes lietotāji un īpašnieki nespēj racionāli izmantot ne tikai zemi kā galveno lauksaimnieciskās ražošanas līdzekli, bet arī citus faktoros un resursus - pirmām kārtām bioloģiskos un dabas faktoros, kuri nav jāpērk par naudu.

Lauksaimnieku intelektuālais potenciāls pašreiz diemžēl uzskatāms par ierobežojošo faktoru mūsu lauksaimniecības kopējo potenciālo iespēju izmantošanā.

Zemes platības kā lauksaimniecības potenciāla resurss arī nav uzskatāms par attīstību limitējošo faktoru. Elementārs aprēķins rāda, ka, izaudzējot lauksaimnieka vārda kaut cik cienīgu ražu, var Latvijas mērogos lielu daudzumu graudu, kartupeļu, piena produktu, gaļas un citu produktu eksportēt uz trešajām valstīm.

Mājlopu skaits, to kvalitatīvais sastāvs.

Tas ir vadāms resurss un dažos gados var mainīt virzienu gan šķirņu struktūras attīstībai, gan lopu vai putnu skaitam.

Ražošanas ēkas un būves.

Tas ir limitējošais faktors, jo racionālai saimniekošanai, efektīvai ražošanai, konkurētspējīgai produkcijai nepieciešamas tehnoloģiski modernas, racionāli ietilpīgas kūtis, stalli, klētis un citas būves.

Mašīnas un iekārtas.

Tas ir otrs limitējošs faktors. Mašīnu un tehnoloģisko iekārtu modernizācija, tas ir, nomaiņa, ir nepieciešama vairumam lauksaimniecības preču ražotāju.

Augšņu kultūrtehniskais stāvoklis.

Tas ir trešais faktors, kas neļauj izmantot pirmo septiņu faktoru potenciālās iespējas. Un saprotams, ka šie limitējošie faktori prasa daudz naudas un tās ir galvenās un īstās vietas, kur nepieciešams spēcīgs atbalsts un kur nodokļu maksātāju nauda no valsts budžeta var dot visstabilāko efektu Latvijas lauksaimniecības un lauku attīstībai.

Un tālāk mēģināšu ļoti īsā formā nominēt un raksturot pamatnosacījumus, kuri sekmētu vai kopumā garantētu potenciālo iespēju izmantošanu, bet kuru neievērošana šo iespēju izmantošanu izslēdz. Un piezīmēju, ka te ir un būs runa par saimniekiem, lauku uzņēmējiem, kuri ražo tirgus produkciju.

1. Un kā pirmo pamatnosacījumu gribu nosaukt profesionālās zināšanas agronomijā, organizācijā, vadīšanā, ekonomikā, bioloģijā, tehnoloģijā, tehnikā un citās nozarēs, ar ko saimniekam ir darīšana.
2. Specializācija: jo vairāk nozaru saimniecībā, jo lielāka kapitālietilpība, vājāka katras nozares pārzināšana, dārgāka un mazāk kvalitatīva produkcija.
3. Zemkopības sistēmas efekta izmantošana, ko dod racionāla saimniecības ierīcība, augseku efekts, visu astoņu apakšsistēmu realizēšana.
4. Bioloģisko faktoru izmantošana, starp tiem pirmkārt - tauriņziežu efekta izmantošana, augšņu iekultivēšana, virzība uz trūdvielu satura un augšņu vides reakcijas optimizāciju utt.
5. Racionāla koncentrācija: jābūt saskaņotiem ražošanas apjomiem ar tehniskām un tehnoloģiskām jaudām. Bezjēdzīgi taču ir pirt kādu mašīnu vai iekārtu par lielu naudu, ja to nevar pienācīgi noslogot.
6. Kvalitatīvs darbs: daudzi klausītāji var nepieņemt, ka lauksaimniecībā kvalitatīvs darbs prasa vairāk smadzeņu nekā muskuļu, bet neapstrīdams ir fakts, ka tas ir lētāks un daudzkārt efektīvāks par nemākulīgu, paviršu vai neprecīzu darbu.
7. Precīza tehnoloģiskā rīcība: daudziem zināms, ka lauksaimniekam ir darīšana ar dzīvnieku organismiem - augsni, augiem, dzīvniekiem. Un ar tehnoloģisku precizitāti vai paviršību augšana un attīstība tiek veicināta vai kavēta, raža ceļas vai izpaliek vispār, tā sadārdzinās vai kļūst lētāka utt.

Šeit pirmā un vissmagākā problēma ir pareiza augsnes uzaršana un apstrāde. Tā diemžēl izdodas tikai nelielai daļai. Bet nepareizs, slikts arums bezjēdzīgi bojā augsni, krasi pazemina un sadārdzina ražu. Arī citu agrotehnoloģisko darbu neprecizitāte smagi ietekmē ekonomisko rezultātu.

8. Ilglaičīgas līgumattiecības, partnerattiecības: gudrs, tālredzīgs lauksaimnieks nenoraida dzirnavnieku, piensaimnieku un citu produkcijas noņēmēju piedāvātās korektās līgumattiecības, bet gluži otrādi - tiecas uz to, lai viņam vairākus gadus uz priekšu būtu zināms, kur viņš liks savu ražojumu, kādas ir kvalitātes prasības un citi noteikumi.

Šī faktora nozīmīgums sevišķi pieaug eksportam domātai produkcijai, kur jākomplektē katras produkcijas veida lielas viendabīgas partijas.

9. Produkcijas kvalitātes mērķtiecīga vadīšana. Šis nosacījums tieši saistās ar iepriekš raksturoto. Daudziem klausītājiem zināms, ka kvalitātes parametri un kritēriji ir stipri atšķirīgi katram produkcijas izlietošanas mērķim. Bet produkcijas kvalitāti lauksaimnieks taču var vadīt, mērķtiecīgi veidojot savas zemkopības sistēmu, konsekventi, pastāvīgi, ilgstoši veidojot kvalitāti.

Ja kādā no klausītājiem seko manai runāšanai, tad tie var secināt, ka šie deviņi nosauktie un vēl citi nenosauktie potenciālo iespēju izmantošanas pamatnosacījumi ir tādi, kuri pirmkārt prasa zināšanas, prasmi, talantu, veiksmi, organizēšanu, profesionālu rīcību, bet neprasa lielus tiešus papildu naudas līdzekļus.

Un tikai tad, kad ir iedarbināti visi šāda rakstura faktori, kad ir ievērota un īstenota pamatnosacījumu pirmā grupa, var būt un ir lietderīga un ekonomiski efektīva citu pamatnosacījumu izmantošana, kuri prasa naudu un investīcijas un kuriem var būt efektīvs arī valsts ekonomiskais atbalsts subsīdiju, investīciju vai citā veidā.

Un otrajā pamatnosacījumu grupā vispirms gribu nosaukt:

1) augšņu kultūrtehnisko ielabošanu, ar ko es saprotu meliorācijas sistēmu sakārtošanu un attīstību, augšņu vides aktuālās reakcijas optimizāciju un citus agronomiem zināmos pasākumus;

2) saimniecības ražošanas tehniskais apbruņojums un tehniskā modernizācija. Te es pirmām kārtām domāju specializētās nozares vai nozaru tehnoloģijas un tehnikas pilnīgu nokomplektēšanu ar ekonomiski racionālām mašīnām;

3) lauksaimniecības uzņēmuma tehnoloģiskā modernizācija. Augstas kvalitātes relatīvi lētākas, konkurētspējīgas un īpaši eksportspējīgas produkcijas ražošanā rītdiena iespējama, tikai pielietojot modernu tehnoloģiju;

4) racionālas ražošanas ēkas un būves. Šis pamatnosacījums saistīts ar tikko nosauktajiem iepriekšējiem diviem nosacījumiem. Ar ekonomiskiem aprēķiniem jau vairāki speciālisti noskaidrojuši, ka tehniski un tehnoloģiski modernai ražošanai ir savi ekonomiski parametri un tie cieši saskaņojas arī ar pirmās grupas vairākiem pamatnosacījumiem, tādiem kā specializācija, racionāla koncentrācija, tehnoloģiskā precizitāte, darbu kvalitāte u.c.;

5) saprotams, ka šie visi četri otrās grupas pamatnosacījumi prasa investīcijas. Galvenais avots te būs ekonomiski pieejamie ilgtermiņa un vidējā termiņa kredīti. Šādu kredītu iespēju radīšanai un veidošanai lauku uzņēmējiem ir jābūt, un šķiet, ka tā jau arī ir, valsts atbalsta īpašu rūpju lokā;

6) hipotekārās kredītsistēmas ātrāka izveide. Ar zināmu gandarījumu varam vērot, ka tāds process ir sācies;

7) mērķtiecīga valsts budžeta subsīdiju izmantošana.

Par ļoti pozitīvu var uzskatīt ZM rīcību, kura, izstrādājot valsts ilglaicīga atbalsta programmas 1998.gadam un periodam līdz 2002.gadam, koncentrējusi valsts finansiālā atbalsta iespējas tieši lauksaimniecības attīstības pamatproblēmu - sākumā aplūkoto pamatnosacījumu realizēšanai, kuri kopumā sekmēs mūsu lauksaimniecības potenciālo iespēju izmantošanu.

Īpaši svarīgas, manuprāt, ir tādas valsts atbalsta programmas kā

- augšņu kultūrtehniskā un agrotehnoloģiskā ielabošana;
- lauksaimnieciskās ražošanas tehniskā un tehnoloģiskā modernizācija;
- kredītu garantiju fonda izveide un attīstīšana;
- ciltsdarbs un sēklkopība.

Šīm programmām vajadzētu novirzīt 80-90 procentus no Lauksaimniecības likumā paredzētā valsts atbalsta subsīdiju fonda līdzekļu summas.